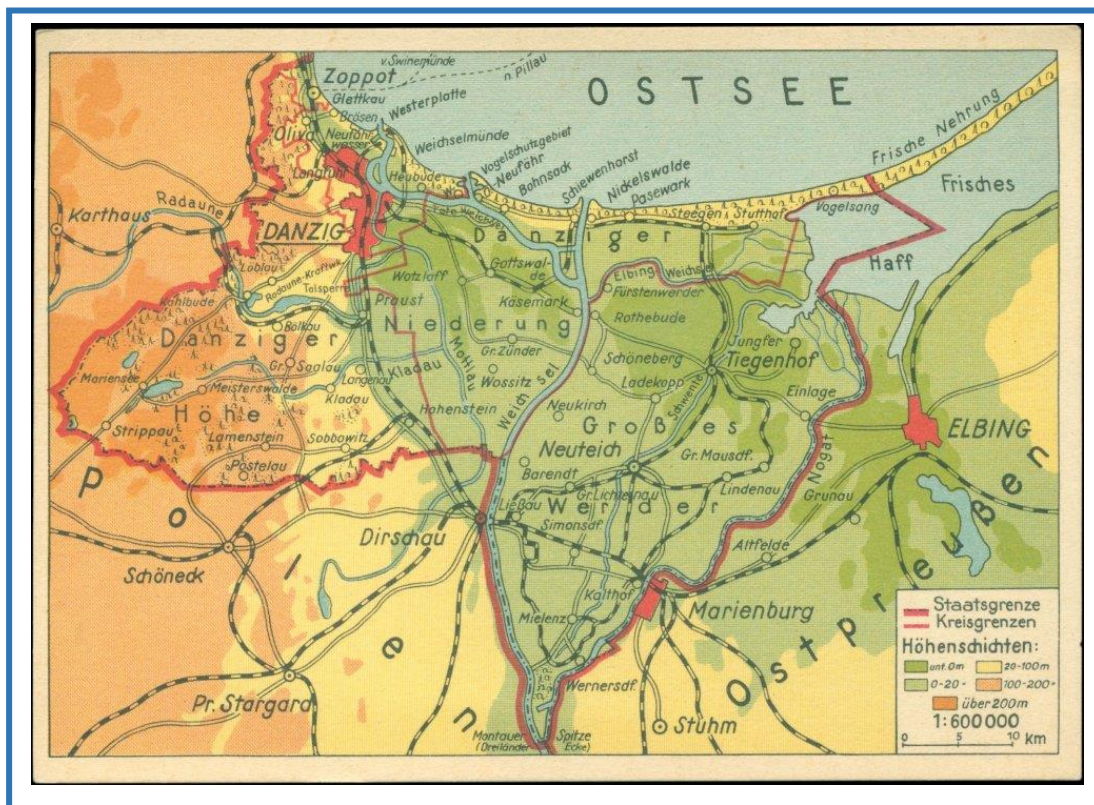

Zarys historyczny do lekcji pt.: „Dlaczego obóz Stutthof powstał we wsi Stutthof?”

Obóz Stutthof powstał w małej, nadmorskiej miejscowości Stutthof, która przed II wojną światową leżała w granicach Wolnego Miasta Gdańsk.

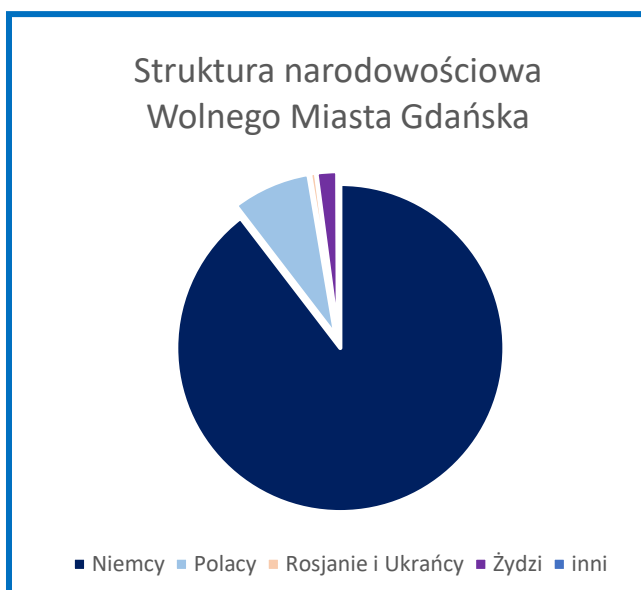
Mapa Wolnego Miasta Gdańsk, źródło; www.gdansk.ipn.gov.pl

Wolne Miasto Gdańsk zostało utworzone **15 listopada 1920 roku**, jako wykonanie postanowień art. 100–108 traktatu wersalskiego podpisanego 28 czerwca 1919 roku. Art. 100 traktatu określił granice Wolnego Miasta Gdańsk, natomiast art. 105 ustanowił obywatelstwo Wolnego Miasta Gdańsk dla osób tam zamieszkałych. Granice tego obszaru obejmowały powierzchnię ok. 1893 km², w której skład wchodziły dwie gminy miejskie (Gdańsk, Sopot) i trzy wiejskie (Gdańskie Niziny, Gdańskie Wyżyny i Żuławy Gdańskie).

Na mocy decyzji państw sojuszniczych Gdańsk w dniu 17 listopada 1920 roku uzyskał własną konstytucję, określającą jego funkcjonowanie pod opieką Ligi Narodów, której reprezentantem był urząd Wysokiego Komisarza. W jego kompetencjach leżało rozpatrywanie wszelkich spraw spornych między stronami. Miasto miało swój senat oraz jednoizbowy parlament - Volkstag. Językiem urzędowym był język niemiecki- język polski pełnił funkcję pomocniczą. Oficjalne dokumenty rozsyłane do polskojęzycznych obywateli WMG miały zawierać polskie tłumaczenie. Ponadto Gdańsk miał zostać zdemilitaryzowany, co oznaczało likwidację pruskiego garnizonu w mieście.

Spośród najważniejszych kompetencji Polski na terenie Wolnego Miasta Gdańska wymienić należy: prawo do swobodnego użytkowania portu oraz korzystania z dróg wodnych i urządzeń portowych, nadzór nad siecią kolejową, prawo do utrzymywania własnej komunikacji pocztowej i telefonicznej, posiadanie wojskowej składnicy tranzytowej na Westerplatte. Polsce powierzono również nadzór celny nad granicami WMG oraz prowadzenie spraw zagranicznych Gdańska.

Traktat gwarantował równe prawa dla obywateli polskich i niemieckich, którzy zamieszkiwali ten teren. Jednak od początku istnienia Wolnego Miasta Gdańska rosło niezadowolenie oraz duża niechęć ludności niemieckiej, która stanowiła **90%** (405 tyś.) ogółu mieszkańców, do mniejszościowej ludności polskiej (35tyś.).

Władze gdańskie systematycznie zmierzały do pozbawienia Polaków ich uprawnień. Dążono do objęcia ludności polskiej oddziaływaniem niemieckiej gospodarki, oświaty i kultury, co w ostateczności miało doprowadzić do jej germanizacji. Szczególny wpływ w nasilaniu antypolskich wystąpień miała intensyfikująca działalność gdańskiej komórki NSDAP. W 1930 roku Adolf Hitler wysłał do Gdańska Alberta Forstera- młodego, zagorzałego działacza partii NSDAP, którego celem było przejęcie kierownictwa nad partią oraz zwiększenie popularności i przejęcie władzy w parlamencie WMG. Już w 1933 roku Albert Forster doprowadził do przejęcia władzy w gdańskim Volkstagu oraz stopniowo eliminował pozostałe partie opozycyjne. Równoległe z działaniami politycznymi naziści nasilili propagandę i antypolskie wystąpienia. Dochodziło do aktów fizycznego terroru i niszczenia oznak obecności polskiej w Gdańsku.

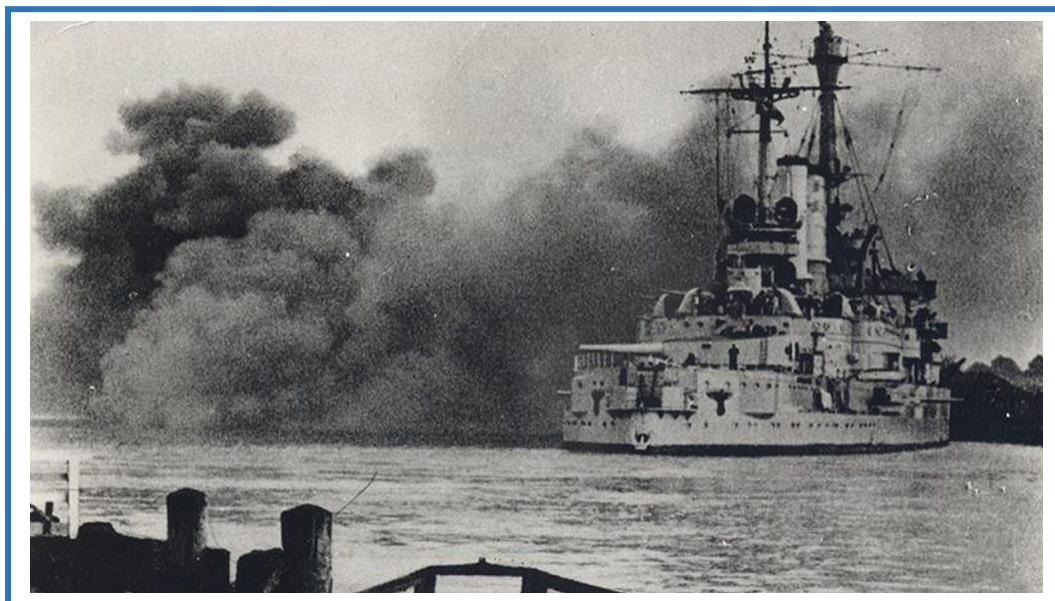

Zniszczona, podrapana polska skrzynka pocztowa, źródło: www.wikipedia.pl

Teren Wolnego Miasta Gdańska i północną część Pomorza Gdańskiego objęto przygotowaniem do „Operacji Tannenberg”. Jeszcze przed wybuchem wojny gdańska policja polityczna sporządziła listy osób przewidzianych do aresztowania, które posłużyły do opracowania księgi poszukiwanych tzw. **Sonderfahndungsbuch Polen**. Ta lista proskrypcyjna stanowiła główny dokument wskazujący osoby przeznaczone do likwidacji od pierwszych dni wybuchu II wojny światowej. Lista obejmowała między innymi nazwiska: polityków, pracowników polskich urzędów, lekarzy, prawników, pocztowców, kolejarzy, celników, księży oraz osoby aktywnie uczestniczące w polskim życiu polityczno – społecznym.

W połowie sierpnia 1939 roku esesmani, wykorzystując więźniów kryminalnych przetrzymywanych w gdańskim więzieniu ogrodzili niewielką, półhektarową polanę w lesie nieopodal wsi Stutthof, leżącej około 40km od Gdańska. Postawiono tam kilka prowizorycznych budynków z drewna i kilkanaście wojskowych namiotów- teren był przygotowany do internowania zatrzymanych osób.

01 września 1939 roku pancernik Schleswig- Holstein o godz. 4:45 rozpoczął atak na Westerplatte, zaatakowano Poczta Polską w Gdańsku, którą zdobyto pod wieczór i podpalono. Tego dnia Albert Forster ogłosił włączenie terytorium Wolnego Miasta Gdańska do Trzeciej Rzeszy – do nowopowstałej jednostki administracyjnej o nazwie Okręg Rzeszy Gdańsk- Prusy Zachodnie.

Pancernik Schleswig- Holstein, źródło:www.wielkahistoria.pl

Równocześnie wraz z działaniami militarnymi w ramach akcji Intelligenzaktion rozpoczęły się aresztowania Polaków. Pierwszego dnia wojny zatrzymanych umieszczono w budynku szkoły Victoria Schule w Gdańsku, który został przekształcony na obóz przejściowy. Już **2 września 1939 roku** grupę około 150 więźniów przewieziono do uprzednio przygotowanego obozu Stutthof. Właśnie wtedy rozpoczęła się kilkuletnia, tragiczna historia tego miejsca. Wpływ na wybór wsi Stutthof jako miejsca docelowego pod budowę obozu uzależnione było od kilku czynników:

- dogodna lokalizacja obozu- z dala od dużych skupisk ludności, ale w niedalekim sąsiedztwie większych aglomeracji miejskich, czyli Gdańska (około 40km) i Elbląga (30km),
- miejscowość Stutthof, jak i całe Żuławy zamieszkiwane były praktycznie w 100% przez ludność niemiecką, popierającą działalność NSDAP
- teren obozu ze wszystkich stron otoczony był akwenami wodnymi: siecią kanałów, rzek, Zalewem Wiślanym, Zatoką Bałtycką.

Powyższe czynniki miały ogromny wpływ na zminimalizowanie prób ucieczek z obozu.

Więźniowie, którzy 2 września 1939 roku zostali przywiezieni do obozu Stutthof- zastali wstępnie przygotowaną i ogrodzoną małą polaną w lesie, położoną w pobliżu istniejącego domu wypoczynkowego. Już od pierwszego dnia pobytu aresztowanych zapędzano do pracy polegającej na rozbudowie tego miejsca. Pierwsze baraki budowane na palach, powstały jesienią 1939 roku.

Kilkudziesięciu więźniów przebywających w obozie zostało skazanych przez policyjny sąd doraźny na karę śmierci. Byli to najwybitniejsi przedstawiciele Polonii Gdańskiej: księża, urzędnicy, działacze społeczni, lekarze. Egzekucje odbyły się w dwóch grupach, w lesie niedaleko obozu: **11 stycznia 1940 roku** oraz w Wielki Piątek **22 marca 1940 roku**. Łącznie

stracono 90 osób. Byli to między innymi ksiądz Marian Górecki, ksiądz Bronisław Komorowski, ks. Franciszek Rogaczewski, Bernard Filarski- lekarz, Józef Gauza- nauczyciel, Augustyn Mionskowski- kolejarz, Brunon Suchecki- nauczyciel, Henryk Wieczorkiewicz- dziennikarz, Edward Nitka- asystent kolejowy, Alfons Papka- asystent Poczty Polskiej w Gdańsku.

W początkowym okresie działania obóz Stutthof nosił nazwę: Zivilgefängenerlager Stutthof- czyli obóz dla jeńców cywilnych, jednak pod względem warunków bytowych i sposobie traktowania więźniów miejsce to niczym nie różniło się od warunków panujących w niemieckich obozach koncentracyjnych. Głównym komendantem obozu od momentu powstania do sierpnia 1941 roku był SS-Sturmbannführer Max Pauly. Do połowy 1941 roku w obozie przebywali prawie wyłącznie więźniowie narodowości polskiej. Wynikało to z polityki hitlerowskiej prowadzonej na terenie Pomorza Gdańskiego związanej z bezwzględną walką ze wszelkimi przejawami polskości. Kolejną grupą więźniów kierowanych do obozu byli między innymi działacze społeczni i polityczni, członkowie organizacji niepodległościowych z czasów zaboru pruskiego, działacze plebiscytowi, oficerowie polskiego wywiadu i kontrwywiadu. W połowie 1940 roku w obozie przetrzymywano kobiety, które zostały skierowane przez gdańskie Gestapo. W tym też czasie kierowano do obozu członków lokalnych grup konspiracyjnych m.in. Komendy Obrońców Polski.

Istotnym wydarzeniem w dziejach obozu była wizyta Reichsführera SS Heinricha Himmlera, która odbyła się **23 listopada 1941 roku**. Rezultatem tej wizyty była decyzja o przejęciu obozu Stutthof przez Inspektorat Obozów Koncentracyjnych w Oranienburgu. Od **7 stycznia 1942 roku** obóz koncentracyjny- Konzentrationslager Stutthof stał się elementem systemu zorganizowanej i planowej akcji eksterminacji ludności krajów Europy podbitych przez III Rzeszę. Nastąpiła wewnętrzna reorganizacja administracji obozu oraz znaczna rozbudowa tego miejsca, wzrosła liczba przetrzymywanych więźniów, zmieniono załogę SS w tym także komendanta obozu.

Rozpoczął się wówczas kolejny etap działalności obozu.